

Från *Tistlarna till Nordkoster*

Om namn på fyrar längs Västkusten

Av Maria Löfdahl

Den som seglar med Göteborgs södra skärgård i ryggen norr ut mot norska gränsen passerar inte mindre än tolv kustfyrar. Ser man till funktionen kan fyrar delas in i tre kategorier: kustfyrar, ledfyrar och hamnfyrar. Kustfyrarna ligger i regel längre ut i kustbandet och skall leda kustfarten i stort. Ledfyrar markerar ofta inlopp och skärgårdsleder. Sådana började uppföras först under 1830-talet för att öka säkerheten i de farleder som ledde in mot städer utmed kusterna. Hamnfyrarna anvisar den rätta leden in mot hamnar (e-brev från Johan Westerlund, Sjöfartsverket, den 17 februari 2009). I det följande är det i första hand namn på kustfyrar som kommer att behandlas. Kustfyrarna är listade i Svensk fyrlista, och jag kommer att utgå från de namnformer som förekommer i den senaste fyrlistan, daterad år 2000.

Dessa fyrnamn utgör ett spännande material som ger upphov till flera frågor. Många av namnen är etymologiskt intressanta, och det är inte alltid självklart om namnen är givna av lokalbefolkningen eller av sjöfarare. Andra namn kan vara etymologiskt okomplicerade men leder in på en stor fråga, nämligen den om ortnamnsvård på de svenska sjökorten. Den som senast och mest uttömmande diskuterat denna problematik är Ann-Christin Mattisson (1981 s. 22 ff.). Såsom påpekas av Mattisson (a.a. s. 24 f.) påtalades den bristfälliga hanteringen av ortnamn på sjökorten redan år 1921 av Hjalmar Lindroth i uppsatsen *Hur våra skärgårdars namn te sig på våra sjökort* (Lindroth 1921). Hjalmar Lindroth var chef för Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola (som kom att bli Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg) och en av initiativtagarna till serien *Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län (OGB)*. I sin uppsats påtalar Lindroth brister i hur ortnamn hanterats på sjökort i Bohuslän och under sin tid som institutionschef stred han för att återge vad han kallade »lokala riksspråksformer» på kartor. Detta är ett uttryck för Hjalmar Lindroths ganska moderna språksyn. När han skrev sin uppsats om namnen på sjökorten (Lindroth 1921 s. 219), noterar han:

[D]et finns också en hel mängd namn vid vilka det alljämt råder en mer eller mindre stark motsats mellan uttalet i bygden och den vedertagna skriftformen. Ofta är det därvid inte fråga om annan motsats än den som råder mellan dialektuttal och riksspråksuttal av samma ord.

Då, menar Lindroth, bör riksspråksuttalet utgöra norm för vad som bör bli officiell skrivning. Men, betonar han (a.a. s. 219):

Alldeles icke sällan är motsättningen emellertid av den arten, att skriftformen tillkommit genom förolyckade försök att till riksspråk omsätta vad som hörts ute i bygden. Om den fördärvade formen opåttalt får sätta sig fast i skriften och omhuldad som mer eller mindre officiell skriftform, är vanligen den äkta formens öde beseglat; allt färre och färre även av bygdebefolkningen nyttja den, allt fler och fler lära sig att i stället anse den som »oriktig».

Lindroth sätter ord för det man som brukare av sjökort ofta reagerar på och påtalar det faktum att kartograferna sällan behärskade bygdens dialekt och ännu mer sällan var fonetiskt kunniga. Detta leder till att kartografen söker anpassa det han hör till riksspråket, vilket vållar problem, och Lindroth skriver: »Formens 'uppfiffning' har också ej sällan skett mer än lovligt lättvindigt» (a.s. s. 221). I ett brev till Sjökartverket år 1933 (Korrespondens, Institutet för ortnamns- och dialektforskning 1917–1945) upprörs Lindroth över hur namnen på sjökortet i södra Bohuslän har behandlats. Han skriver:

För någon tid sedan mottog mitt Institut det nya sjökortet 276 a. Jag anser mig ha rätt till förvåning över det sätt, varpå *namnmaterialet* här behandlats. Jag finner ju, att Ni i största utsträckning har anlitat mitt Instituts nya arbete över Askims hd, utkommet dec. 1932 [OGB 3]. Men det är mig oförståeligt, hur Ni har kunnat tro Er reda upp frågorna om bästa namnformen utan min *personliga* medverkan.

Sedan följer ett antal exempel på hur Lindroth anser att Sjökartverket missuppfattat eller inte tagit hänsyn till vad som står i OGB. Sjökartverket tycks, åtminstone delvis, ha beaktat Lindroths synpunkter.

Ett tydligt och omskrivet (se Lindroth 1921 och Mattisson 1981) exempel på den problematik Lindroth lyfter är namnet *Barrlind*. *Barrlind* en holme med en fyr utanför Tjörn. Likalydande namn finns på flera ställen i Bohuslän (se OGBReg). Namnet innehåller växtbeteckningen *barrlind* f. 'idegran', något som förr ofta växte på de bohuslänska holmarna i kustbandet. På sjökort fram till ca 2000 skrevs namnet *Berlin*. I Svensk fyrlista har namnet så sent som 1998 skrivits *Berlin*. På ekonomiska kartan möter formen *Barlind*. I Svensk fyrlista för år 2000 och på sjökorten de senaste åtta åren har Sjöfartsverket, efter kontakt med Lantmäteriet, emellertid ändrat skrivningen till *Barrlind*. Skrivningen *Barrlind* återfinns även i nya brittiska fyrlistan (Admiralty list of light and fog signals 2009/10). I den brittiska fyrlistans register står dock fortfarande *Berlin* (e-brev från Svante Håkansson, Sjöfartsverket, den 25 februari 2010).

Påbörjar man sin seglats i Göteborgs södra skärgård, passerar man fyren *Tistlarna*. *Tistlarna* ligger på en av holmarna som kallas Yttre *Tistlarna*, och ingår i ögruppen *Tistlarna*, bestående av Yttre och Inre *Tistlarna*. Namnet

Då, menar Lindroth, bör riksspråksuttalet utgöra norm för vad som bör bli officiell skrivning. Men, betonar han (a.a. s. 219):

Alldeles icke sällan är motsättningen emellertid av den arten, att skriftformen tillkommit genom förolyckade försök att till riksspråk omsätta vad som hörts ute i bygden. Om den fördärvade formen opåttalt får sätta sig fast i skriften och omhuldats som mer eller mindre officiell skriftform, är vanligen den äkta formens öde beseglat; allt färre och färre även av bygdebefolkningen nyttja den, allt fler och fler lära sig att i stället anse den som »oriktig».

Lindroth sätter ord för det man som brukare av sjökort ofta reagerar på och påtalar det faktum att kartograferna sällan behärskade bygdens dialekt och ännu mer sällan var fonetiskt kunniga. Detta leder till att kartografen söker anpassa det han hör till riksspråket, vilket vållar problem, och Lindroth skriver: »Formens 'uppffiffning' har också ej sällan skett mer än lovligt lättvindigt» (a.s. s. 221). I ett brev till Sjökarteverket år 1933 (Korrespondens, Institutet för ortnamns- och dialektforskning 1917–1945) upprörs Lindroth över hur namnen på sjökortet i södra Bohuslän har behandlats. Han skriver:

För någon tid sedan mottog mitt Institut det nya sjökortet 276 a. Jag anser mig ha rätt till förvåning över det sätt, varpå *namnmaterialet* här behandlats. Jag finner ju, att Ni i största utsträckning har anlitat mitt Instituts nya arbete över Askims hd, utkommet dec. 1932 [OGB 3]. Men det är mig oförståeligt, hur Ni har kunnat tro Er reda upp frågorna om bästa namnformen utan min *personliga* medverkan.

Sedan följer ett antal exempel på hur Lindroth anser att Sjökarteverket missuppfattat eller inte tagit hänsyn till vad som står i OGB. Sjökarteverket tycks, åtminstone delvis, ha beaktat Lindroths synpunkter.

Ett tydligt och omskrivet (se Lindroth 1921 och Mattisson 1981) exempel på den problematik Lindroth lyfter är namnet *Barrlind*. *Barrlind* en holme med en fyr utanför Tjörn. Likalydande namn finns på flera ställen i Bohuslän (se OGBReg). Namnet innehåller växtbeteckningen *barrlind* f. 'idegran', något som förr ofta växte på de bohuslänska holmarna i kustbandet. På sjökort fram till ca 2000 skrevs namnet *Berlin*. I Svensk fyrlista har namnet så sent som 1998 skrivits *Berlin*. På ekonomiska kartan möter formen *Barlind*. I Svensk fyrlista för år 2000 och på sjökorten de senaste åtta åren har Sjöfartsverket, efter kontakt med Lantmäteriet, emellertid ändrat skrivningen till *Barrlind*. Skrivningen *Barrlind* återfinns även i nya brittiska fyrlistan (Admiralty list of light and fog signals 2009/10). I den brittiska fyrlistans register står dock fortfarande *Berlin* (e-brev från Svante Håkansson, Sjöfartsverket, den 25 februari 2010).

Påbörjar man sin seglats i Göteborgs södra skärgård, passerar man fyren *Tistlarna*. *Tistlarna* ligger på en av holmarna som kallas Yttre *Tistlarna*, och ingår i ögruppen *Tistlarna*, bestående av Yttre och Inre *Tistlarna*. Namnet

Tistlarna möter i skrift första gången år 1481 i ett brev utfärdat i Lödöse 12 januari (SDHK nr 30850, RA 0101), och skrivs då *Thisslæ*. Här intygar borgmästare och råd i Lödöse att ön *Vrängö* av ålder tillhör Sverige och ligger under Älvsborg. Vidare påträffas namnet på ett nederländskt sjökort från 1532 där det skrivs *Distel* (Seuerzoon 1532) och även på ett danskspråkigt sjökort (som i princip är en översättning av ett nederländskt sjökort) från 1568, där namnet skrivs *Distelen* (Benedicht 1568). Skrivningen *Tislarna* möter i Jonas Hahns navigationsbeskrivning från 1748. Namnet har behandlats av Hjalmar Lindroth (1922 s. 121) som anser att det innehåller plural av fornvästnordiska *þisl* f., att jämföra med det dialektala *tistel* 'tistelstång, vagnstång', och syftar på Yttre *Tistlarnas* utseendemässiga likhet med en tistelstång, dvs. den styrstång som är förbunden med framhjulens axel på en hästdragen vagn. Yttre *Tistlarna* är två långsmala skär som ligger parallellt med varandra varvid en sådan jämförelse kan förefalla tilltalande. Tio år senare (OGB 3 s. 172) återkommer Lindroth till namnet och tar då avstånd från sin tidigare tolkning. Han hänvisar till att det äldsta belägget (*Thisslæ* 1481) inte kan innehålla ett feminint ord i plural, och han för istället fram växtbeteckningen *tistel* som i dialekten har plural på *-er*. Lindroth menar att namnet är ett jämförelsenamn syftande på att de taggiga holmarna lätt skadar såväl fiskeredskap som båtar. Sakligt stämmer detta väl, och semantiska paralleller erbjuds i namn såsom *Katten* och *Häcklan* (se OGBReg). Mer troligt är kanske ändå att en utseendemässig likhet med en taggig tistelbuske föresvävat namngivaren. Enligt yrkesfiskare som ofta färdats längs farleden liknar de låga skären, om man betraktar dem ur en viss vinkel, en taggig tistelbuske.

Som framgår ovan är namnet belagt på nederländska sjökort. Rob Renteenaar (1989 s. 133 ff. och 1991 s. 175 ff.) framhåller att nederländska fartyg frekventerade dessa farvatten. De rörde sig längs kusten dels i och med kontakter med Lödöse, dels i samband med de regelbundet återkommande sillperioderna. De namn som förekommer på dessa nederländska sjökort kan vara av olika slag. Ibland nybildades namn i dessa navigationsbeskrivningar, ibland översattes de till nederländska, men oftare var det kanske så att de ombildades, såtillvida att de anpassades till de strukturer som fanns i nederländarnas eget ordförråd. Man hade kontakt med lokalbefolkningen i och med en strävan att återge det lokala uttalet, vilket resulterade i problem av fonetisk-ortografisk art. Möjligen är skrivningar som *Distel* och *Distelen* resultat av detta. Värt att notera är att växtbeteckningen *tistel* heter *distel* på nederländska, vilket gör att det är svårt att uttala sig om huruvida namnet har nordiskt eller nederländskt ursprung och om det är givet av lokalbefolkningen eller av sjöfarare.

Färdas man vidare norr ut, passerar man den relativt nya fyren *Trubaduren*. Fyren byggdes 1956 och namnet utgör en hyllning till skalden Evert Taube. Detta unga namn är ett primärt fyrnamn, något som är ganska ovanligt. Fyren är byggd på ett grund som ligger långt ner under vattenytan. San-

nolikt har detta grund tidigare haft ett namn, men jag har efter samtal med yrkesfiskare från närliggande orter fått intrycket att något sådant namn inte är känt.

Nordväst om Trubaduren ligger *Vinga*, med det äldre uttalet *øvga*. Namnet betecknar en ö och en fyr i Göteborgs skärgård. Namnet möter första gången i ett tingsprotokoll från Sävedals häradsting av år 1496 (DN 16 nr 326, s. 360–361), där allmoge vittnena tillfrågades om »en Holmæ som kalles Hwyinggæ» av ålder hörde till Sverige eller Danmark. Vittnena svarade enhälligt att »Hwyinggæ meth flere skiær» alltid tillhört Sverige, och att de som fiskade sill där skulle betala tull till Älvsborg. Vingas strategiska placering innebar att svenskar, normän och danskar kämpade om territoriet, och här stod strider om den svenska korridoren ut mot Kattegatt så sent som på 1700-talet. Även detta namn möter på ett nederländskt sjökort från 1532 (Seuerzoon 1532), där det skrivs *Wiinge*. Namnet hänger samman med det äldre danska *hvinge* 'rasa, larva; sno, vrida' (Kalkar), jfr det bohuslänska *vènga* 'svänga' (Nilén), nordhalländska *vinga* 'svänga med armarna' (OSDs) och det norska dialektordet *kvingla* 'tumla omkring, sväva hit och dit; virvla' (Aasen). Namnet syftar sannolikt på stormarnas vinande och vågornas brus eller på hur skummet yr och virvlar runt holmen (se OGB 3 s. 175 f.). För annat tolkningsförslag se Hugo Karlsson 1978 s. 310.

Norr om *Vinga* ligger holmen och fyren *Stora Pölsan*. Invid ligger *Lilla Pölsan* och skären kallas tillsammans *Pölsorna*. Namnet är upptaget på Felterus karta från 1673 över den då nyligen erövrade provinsen Bohuslän (1673 K) och skrivs där *Lilla pöllsan*. I Jonas Hahns navigationsbeskrivning från 1748 möter namnet *Södra Pölsan*. Namnen innehåller *pölsa* 'korv', och de avlånga låga skären liknar på avstånd två korvar.

Väster om Marstrand ligger fyren *Hätteberget*. Fyren har fått sitt namn efter det grund, eller lilla skär, på vilket fyren är byggd. Namnet är ett jämförelsenamn där utseendemässig likhet med en hätta åsyftas.

Fyren *Pater Noster* står på Hamneskär, ett av Pater Nosterskären. Namnet är bl.a. belagt i nederländska källor; skrivningarna *Pater nosters* och *Pater noster* återfinns hos Waghenauer 1583. Biskop Jens Nilssøn skriver år 1594 *Pater noster*. Namnet *Pater Noster* förekommer, såsom påtalats av bl.a. Rob Rentenaar (1991 s. 179), på flera håll i världen. Gemensamt för dessa platser är att det är farliga farvatten och namnet anses syfta på att sjömännen här borde läsa sitt *Pater noster*, alltså 'Fader vår'. Att namnet skulle kunna åsyfta jämförelse, antingen med ett radband eller med segelrep eller rep som användes i samband med fiske, har framförts (se Lindroth 1922 s. 52 och Rentenaar a.a. s. 179). I vilket fall är detta sannolikt ett namn som är givet av sjöfarare och inte av lokalbefolkningen.

Norr om Pater Noster, i Orusts Västra härad, ligger holmen och fyren *Måseskär*. Det äldre uttalet är *móshær*, sannolikt en sammandragning av *måvøshær* (se OGB 8 s. 4). Namnet är belagt första gången på Johan Nordenankars karta från 1792, då det skrevs *Måskär*. På Hermelins karta från 1806

nolikt har detta grund tidigare haft ett namn, men jag har efter samtal med yrkesfiskare från närliggande orter fått intrycket att något sådant namn inte är känt.

Nordväst om Trubaduren ligger *Vinga*, med det äldre uttalet *vīga*. Namnet betecknar en ö och en fyr i Göteborgs skärgård. Namnet möter första gången i ett tingsprotokoll från Sävedals häradsting av år 1496 (DN 16 nr 326, s. 360–361), där allmoge vittnena tillfrågades om »en Holmæ som kalles Hwyinggæ» av ålder hörde till Sverige eller Danmark. Vittnena svarade enhälligt att »Hwyinggæ meth flere skiær» alltid tillhört Sverige, och att de som fiskade sill där skulle betala tull till Älvsborg. Vingas strategiska placering innebar att svenskar, norrmän och danskar kämpade om territoriet, och här stod strider om den svenska korridoren ut mot Kattegatt så sent som på 1700-talet. Även detta namn möter på ett nederländskt sjökort från 1532 (Seuerzoon 1532), där det skrivs *Wiinge*. Namnet hänger samman med det äldre danska *hvinge* 'rasa, larma; sno, vrida' (Kalkar), jfr det bohuslänska *vēnga* 'svänga' (Nilén), nordhalländska *vinga* 'svänga med armarna' (OSDs) och det norska dialektordet *kvingla* 'tumla omkring, sväva hit och dit; virvla' (Aasen). Namnet syftar sannolikt på stormarnas vinande och vågornas brus eller på hur skummet yr och virvlar runt holmen (se OGB 3 s. 175 f.). För annat tolkningsförslag se Hugo Karlsson 1978 s. 310.

Norr om *Vinga* ligger holmen och fyren *Stora Pölsan*. Invid ligger *Lilla Pölsan* och skären kallas tillsammans *Pölsorna*. Namnet är upptaget på Felterus karta från 1673 över den då nyligen erövrade provinsen Bohuslän (1673 K) och skrivs där *Lilla pöllsan*. I Jonas Hahns navigationsbeskrivning från 1748 möter namnet *Södra Pölsan*. Namnen innehåller *pölsa* 'korf', och de avlånga låga skären liknar på avstånd två korvar.

Väster om Marstrand ligger fyren *Hätteberget*. Fyren har fått sitt namn efter det grund, eller lilla skär, på vilket fyren är byggd. Namnet är ett jämförelsenamn där utseendemässig likhet med en hätta åsyftas.

Fyren *Pater Noster* står på Hammeskär, ett av Pater Nosterskären. Namnet är bl.a. belagt i nederländska källor; skrivningarna *Pater nosters* och *Pater noster* återfinns hos Waghenauer 1583. Biskop Jens Nilssøn skriver år 1594 *Pater noster*. Namnet *Pater Noster* förekommer, såsom påtalats av bl.a. Rob Rentenaar (1991 s. 179), på flera håll i världen. Gemensamt för dessa platser är att det är farliga farvatten och namnet anses syfta på att sjömännen här borde läsa sitt *Pater noster*, alltså 'Fader vår'. Att namnet skulle kunna åsyfta jämförelse, antingen med ett radband eller med segelrep eller rep som användes i samband med fiske, har framförts (se Lindroth 1922 s. 52 och Rentenaar a.a. s. 179). I vilket fall är detta sannolikt ett namn som är givet av sjöfarare och inte av lokalbefolkningen.

Norr om Pater Noster, i Orusts Västra härad, ligger holmen och fyren *Måseskär*. Det äldre uttalet är *móshær*, sannolikt en sammandragning av *måvshær* (se OGB 8 s. 4). Namnet är belagt första gången på Johan Nordenankars karta från 1792, då det skrevs *Måskär*. På Hermelins karta från 1806

(1806 K) skrivs namnet *Måsskär*. På sjökortet från 1891 (Sjökort 71, rättat till 1916) återfinns skrivningen *Måseskär*. På ekonomiska kartan 1936 finns skrivningen *Måveskärs fyr*. I Svensk fyrlista skrivs namnet *Måseskär*. Namnet *Måseskär* innehåller förstas ordet *mås*. Detta ord förekom emellertid inte i den äldre dialekten, istället användes *måve måvø* m. 'fiskmå'. Det var även här Hjalmar Lindroth som kämpade för att på ekonomiska kartan ändra skrivningen till *Måve-* och därmed föra fram den lokala uttalsformen. Namn på fyrar är emellertid svåra att ändra, eftersom de förekommer på sjökort och i fyrlistor med stor spridning i internationella sammanhang och alltför stora ändringar kan vålla problem för sjöfarten. Detta är sannolikt en av anledningarna till att skrivningen *Måseskär* trots påpekanden fått stå kvar i Svensk fyrlista.

I Sotenäs härad, söder om Smögen, ligger ön och fyrplatsen *Hällö*. Namnet är äldst belagt år 1673 på Felterus karta över Bohuslän (1673 K) där det skrevs *Höllön*. Andra skrivningar av namnet är *Hällö* (1691 K) och *Hollerö-en* (1773 K). Namnet är nyligen behandlat av Birgit Falck-Kjällquist (OGB 14:2 s. 78 f. och Falck-Kjällquist 2004 s. 47 ff.). Hon avvisar tidigare tolkningsförslag och visar att såväl språkliga som sakliga förhållanden tyder på att namnet innehåller antingen en form av verbet *hålla* 'hålla (kurs) på' eller subst. *håll* 'håll, riktning o.d.' och syftar på att ön är ett pålitligt navigationsmärke. Namnet vittnar om öns betydelse för skeppsfart och navigation.

Längre norr ut, i Kville härad, ligger fyren och ön *Väderöbod* i ögruppen Väderöarna. Skrivningen *Wärebo Hollmen* förekommer på en karta från 1724 (S 4 fol 317) och skrivningen *Wäderö Bod* på 1806 K. Förleden innehåller namnet *Väderöarna* (*Vorderøe* 1654 NRR 11, 230, *Wärögierne* 1673 K). Ögruppen Väderöarna ligger ytterst i havsbandet. Namnet syftar sannolikt på att öarna »spådde väder», dvs. att man genom att iakttä ljuset över eller havet kring holmarna kunde förutse väderleken. Efterleden *-bod* i namnet *Väderöbod* anses syfta på att den ganska höga ön har en bergskulle som på avstånd liknar ett hus (se OGB 16 s. 87 f.).

Norr om Väderöarna, i Tanums härad, ligger fyren *Ramskär*. Det är en ganska ny fyr. I slutet av 1800-talet byggdes fyrsystemet ut. I detta område var det önskvärt med en fyr så långt västerut som möjligt, för att kunna varna för de skär och grund som ligger söder om Koster. Den lilla kala överspolade klippan Ramskär ansågs vara en ur navigationssynpunkt lämplig placering. Man anade emellertid svårigheter med det praktiska utförandet och istället uppfördes en fyr på holmen *Stora Svången*, som på orten uttalas *stōrə svågən* eller *svågən*. Namnet förekommer på generalstabskartan med skrivningen *St. Svången* och på ekonomiska kartan med skrivningen *St. Svången*. Namnet innehåller det dialektala *svång* eller *svang* m. 'insvängning, inbuktning, fördjupning', jfr det norska dialektordet *svange* m. 'laarkriken, lyske' (Torp 1919) syftande på den framträdande sänkan på St. Svången som ger ön en karaktäristisk siluett (se vidare OGB 19:2 s. 62 f.). Man tyckte ändå att denna fyr blev felaktigt placerad, och en ny fyr på skäret Ramskär byggdes

och stod färdig 1917. Förleden i namnet *Ramskär* innehåller *ramn* m. 'korp' och namnet bör tolkas som 'det korpsvarta skäret' (se OGB 19:2 s. 47 f.).

Ännu längre norr ut ligger holmen och fyren *Ursholmen*, *úshölmən*, *ús-*, *ús-*. Namnet är äldst belagt 1673 som *Ölsier* (1673 K). Andra skrivningar är *Ölsholmen* 1687, *Olsier* 1689 och *Osholm* 1695 (S 73 fol) (se vidare OGB 20:2 s. 87 f.). Förleden innehåller sannolikt *urd* f. 'stenhop'. Detta är sakligt tilltalande, eftersom rullstenar täcker stora delar av ön. Uppseendeväckande är dock att det feminina ordet *urd* fått *s*-genitiv. Kanske är detta ett exempel på kasussystemets upplösning, och tänkbart är att *urd* fått *s*-genitiv i analogi med andra genitivformer på *-s*. I just detta fall kan *s* emellertid även förklaras med att namnet kan vara en sammandragning av ett *Urdsjärsholmen (jfr belägget *Ölsier* från 1673 och *Olsier* 1689).

Ön och fyren *Nordkoster* ligger i den ögrupp som kallas *Kosteröarna*. Äldre skrivningar av namnet *Koster* är (*j*) *nørdr Kostom* från 1398 och (*j*) *Kostom* år 1399 (RB). Efterleden lades till på 1600-talet; jfr skrivningen *Kusterøen* från 1652 (NRR 10, 409). Namnet *Koster* är dunkelt. Möjligen innehåller det, såsom framförts av Per Hovda (1942 s. 76 f.) obestämd form plural av en motsvarighet till det fornvästnordiska *kostir* m. 'matplatser', syftande på gott fiske. Paralleller till en sådan namnbildning med obestämd form plural finns i området, jfr t.ex. sundet *Halser* (OGB 20:2 s. 91) och gården *Skogar* (a.a. s. 20). Norska paralleller med avseende på namnbildningen erbjuds i sockennamnet *Hvaler* (NG 1 s. 258) och i namnet *Tisler* (NG 1 s. 264).

Av detta material framkommer att fyrarna nästan alltid har fått namn efter skären de ligger på. Mattisson (1981 s. 26) konstaterar i sitt arbete om fyrnamn och fyrnamngivning att ca 95 % av fyrnamnen är primära naturnamn. Någon karaktäriserande efterled finns oftast inte. Jag menar att namnen även existerar på olika nivåer, både på en lokal och en internationell nivå, och att det inte alltid är lokalbefolkningens utan ibland sjöfararnas namn som etablerats och fått fäste. Man kan slutligen konstatera att fyrnamn väcker intressanta frågor ur ett namnvårdsperspektiv.

Källor och litteratur

- Admiralty list of light and fog signals. Vol C. Utg. av United Kingdom. Hydrographic Office. 2009/10. Taunton.
- Aasen, Ivar, 1918: *Norsk Ordbog med dansk Forklaring*, 4. uforandrede udg. Kristiania.
- Benedicht 1568 = *Søkartet offuer Øster oc Vester Søen prentet i Kiøbenhaffn aff Laurentz Benedicht 1568*. Med inledning og oplysninger ved Johannes Knudsen. 1915. København.
- Biskop Jens Nilssøns Visitatsbøger og reiseoptegnelser 1574–1597. Udg. efter offentlig foranstaltning ved Yngvar Nielsen. 1885. Kristiania.
- DAG = *Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg*, Institutet för språk och folkminnen.

och stod färdig 1917. Förleden i namnet *Ramskär* innehåller *ramn* m. 'korp' och namnet bör tolkas som 'det korpsvarta skäret' (se OGB 19:2 s. 47 f.).

Ännu längre norr ut ligger holmen och fyren *Ursholmen*, *úrshólmæn*, *úrsh-*, *úrsh-*. Namnet är äldst belagt 1673 som *Ölsier* (1673 K). Andra skrivningar är *Ölsholmen* 1687, *Olsier* 1689 och *Osholm* 1695 (S 73 fol) (se vidare OGB 20:2 s. 87 f.). Förleden innehåller sannolikt *urd* f. 'stenhop'. Detta är sakligt tilltalande, eftersom rullstenar täcker stora delar av ön. Uppseendeväckande är dock att det feminina ordet *urd* fått *s*-genitiv. Kanske är detta ett exempel på kasussystemets upplösning, och tänkbart är att *urd* fått *s*-genitiv i analogi med andra genitivformer på *-s*. I just detta fall kan *s* emellertid även förklaras med att namnet kan vara en sammandragning av ett *Urskärsholmen (jfr belägget *Ölsier* från 1673 och *Olsier* 1689).

Ön och fyren *Nordkoster* ligger i den ögrupp som kallas Kosteröarna. Äldre skrivningar av namnet *Koster* är (*j*) *nørdr Kostom* från 1398 och (*j*) *Kostom* år 1399 (RB). Efterleden lades till på 1600-talet; jfr skrivningen *Kusterøen* från 1652 (NRR 10, 409). Namnet *Koster* är dunkelt. Möjligen innehåller det, såsom framförts av Per Hovda (1942 s. 76 f.) obestämd form plural av en motsvarighet till det fornvästnordiska *kostir* m. 'matplatser', syftande på gott fiske. Paralleller till en sådan namnbildning med obestämd form plural finns i området, jfr t.ex. sundet *Halsen* (OGB 20:2 s. 91) och gården *Skogar* (a.a. s. 20). Norska paralleller med avseende på namnbildningen erbjuds i sockennamnet *Hvaler* (NG 1 s. 258) och i namnet *Tisler* (NG 1 s. 264).

Av detta material framkommer att fyrarna nästan alltid har fått namn efter skären de ligger på. Mattisson (1981 s. 26) konstaterar i sitt arbete om fyrnamn och fyrnamngivning att ca 95 % av fyrnamnen är primära naturnamn. Någon karaktäriserande efterled finns oftast inte. Jag menar att namnen även existerar på olika nivåer, både på en lokal och en internationell nivå, och att det inte alltid är lokalbefolkningens utan ibland sjöfararnas namn som etablerats och fått fäste. Man kan slutligen konstatera att fyrnamn väcker intressanta frågor ur ett namnvårdsperspektiv.

Källor och litteratur

- Admiralty list of light and fog signals. Vol C. Utg. av United Kingdom. Hydrographic Office. 2009/10. Taunton.
- Aasen, Ivar, 1918: Norsk Ordbog med dansk Forklaring. 4. uforandrede udg. Kristiania.
- Benedicht 1568 = Søkartet offuer Øster oc Vester Søen prentet i Kiøbenhaffn aff Laurentz Benedicht 1568. Med inledning og oplysninger ved Johannes Knudsen. 1915. København.
- Biskop Jens Nilssøns Visitatsbøger og reiseoptegnelser 1574–1597. Udg. efter offentlig foranstaltning ved Yngvar Nielsen. 1885. Kristiania.
- DAG = Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg, Institutet för språk och folkminnen.

- DKB = Det Konglige Bibliotek, København.
- DN = Diplomatarium Norvegicum 1–. 1847 ff. Christiania/Oslo.
- Ekonomisk karta över Sverige. Skala 1:10 000.
- Falck-Kjällquist, Birgit, 2004: Ett par namn från Sotenäs. I: Namn. Hyllningsskrift till Eva Brylla den 1 mars 2004. Red.: Svante Strandberg, Mats Wahlberg & Björn Heinrici. Uppsala. (Namn och samhälle 15.) S. 47–52.
- Generalstabens topografiska karta. Skala 1:100 000.
- Hahn, Jonas, 1748: Den namnkunnige ålder-styrmanens och capitainens [...] Johan Månssons uplifwade aska, eller Des förnyade sjö-märkes-bok [...] Jämte tilökning ofwer färwatnen uti Kattegatt och Skagerrack [...] frambragt [...] af Jonas Hahn. Stockholm.
- Hovda, Per, 1942: Nokre holmnamn. I: Maal og minne. S. 71–77.
- Håkansson, Svante: e-brev den 25 februari 2010.
- Kalkar, Otto, 1881–1918: Ordbog til det ældre danske sprog (1300–1700) 1–5. København.
- Karlsson, Hugo, 1978: Ortnamn. I: Göteborg. Svenska turistföreningens årsskrift 1978. S. 303–311.
- Korrespondens, Institutet för ortnamns- och dialektforskning 1917–1945, numera i DAG (E-1:11).
- KrA = Krigsarkivet, Stockholm.
- Lindroth, Hjalmar, 1921: Hur våra skärgårdars namn te sig på våra sjökort. I: Det nya Sverige. Tidskrift för nationella spörsmål. Utg. av Adrian Molin. Stockholm. S. 219–224.
- 1922: Kust- och skärgårdarnamn i Göteborgs och Bohus län 1. Sjøkortet Tjörn. I: Skrifter utg. av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola 3.
- LMV = Forskningsarkivet vid Lantmäteriverket, Gävle.
- Mattisson, Ann-Christin, 1981: Ortnamnsvård på de svenska sjökorten. I: Ortnamns-sällskapetets i Uppsala årsskrift. S. 22–35.
- NG = Rygh, O.: Norske Gaardnavne. Oplysninger samlede til Brug ved Matrikelens Revision efter offentlig Foranstaltning udg. med tilføiede Forklaringer. Forord og Indledning. 1–19. 1897–1936. Kristiania/Oslo.
- Nilén, Nils Fr., 1879: Ordbok öfver allmogemålet i Sörbygden. 1874–1913. Stockholm. (Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia 1–8.)
- Nordenankar, Johan, Pass-Charta öfver Cattegat. 1792. I: Sveriges Sjö-Atlas. Utg. av Johan Nordenankar & Eric af Klint. 1788–1795. Stockholm.
- NRR = Norske Rigs-Registranter tildeels i Uddrag. Udg. efter offentlig Foranstaltning. 1–12. 1861–1891. Christiania.
- OGB = Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. Utg. av Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg. 1–. 1923 ff. Göteborg.
- OGBReg = Register till Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län, DAG.
- OSDs = Samlingar till Ordbok över Sveriges dialekter, Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- RA = Riksarkivet, Stockholm.
- RB = Biskop Eysteins Jordebog (Den røde Bog). Fortegnelse over det geistlige Gods i Oslo Bispedømme omkring Aar 1400. Efter offentlig Foranstaltning udg. ved H. J. Huitfeldt. 1879. Christiania.
- Rentenaar, Rob, 1989: Nordiske litorale toponymer på nederlandske søkort. I: Stadnamn i kystkulturen. Rapport från NORNAs fjortande symposium i Volda 4–6 mai 1987. Red.: Peter Hallaråker, Arne Kruse & Terje Aarset. 1989. Uppsala. (NORNA-rapporter 41.) S. 133–144.

- 1991: Navnemønstre i Nordvesteuropas litorale toponymi. I: Analogi i navngivning. Tiende nordiske navneforskerkongres. Brandbjerg 20–24 maj 1989. Red.: Gordon Albøge, Eva Villarsen Meldgaard & Lis Weise. 1991. Uppsala. (NOR-NA-rapporter 45.) S. 175–185.
- S = Karta eller lantmäterihandling rörande Göteborgs och Bohus län i General-lantmäteriarlivet i Stockholm (enl. äldre signum). LMV.
- SDHK = Svenskt Diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbrev, <http://www.riksarkivet.se/sdhk> (senast besökt januari 2010).
- Seuerzoon 1532 = De Kaert vander zee van Jan Seuerszoon, 1532. Uitgegeven door Johannes Knudsen. 1914. Københavns Gravenhage.
- Sjökort 71. Tjörn. 1891 (av K. Sjökarteverket rättat till 1916). Stockholm.
- Svensk fyrlista. Utg. av Sjöfartsverket. 1998. Norrköping.
- Svensk fyrlista. Utg. av Sjöfartsverket. 2000. Norrköping.
- Torp, Alf, 1919: Nynorsk etymologisk ordbok. Kristiania.
- Waghenaer = Waghenaer, Lucas Jansz, Spieghel der Zeevaerdt. 1584–1585. Leyden. Facsimil. 1964. Amsterdam.
- Westerlund, Johan: e-brev den 17 februari 2009.
- 1673 K = Special landhkart oc geographisk afrittning öfwer Bahuus lähn [...] Delinerat och afmätt anno 1673 af Kietell Classon Felterus. LSA F2n:228 N 9.
- 1691 K = Hydrographisk Charta af kusten ifrån Norderwicks holm intill [...] Anno 1691. P. Gedda. KrA 1:51.
- 1773 K = Sjökort öfver Bohusläns kust. (DKB 7153, 1-1–1773/1a kopia/.)
- 1806 K = Karta öfver Göteborgs och Bohus läns höfdingadöme. Utg. af S. G. Hermlin. Stockholm.